

Pável Ágoston, Vas megye polihisztorja

Kettős évforduló adja az alkalmat az egykori tanítvány, Illyés Gyula által „két nép hű fiá”-nak¹ nevezett Pável Ágostonra emlékezésnek. Az idén van ugyanis az ismert költő és műfordító, a neves szerkesztő és művelődéspolitikus, a tudós néprajzos és könyvtáros, a kiváló magyar-latin szakos tanár születésének 110. és halálának 50. évfordulója.

Rövidre, mindössze 60 évre szabott életútja 1886. augusztus 26-án indult az akkor Vas vármegyéhez tartozó *Vashidegkút* (Cankova) faluban a paraszti munkát is végző szabómester második gyermekeként. Mivel az elsőszülött is fiú volt, így az lett a vendek (szlovénok) hagyománya szerint a szülők segítőtje a gazdálkodásban. Így Ágoston kiszállhatott a családi fészekből, ami a szülők akarata szerint iskoláztatás formájában történt meg.

A szlovén anyanyelvű, de magyarul tudó Pável Ágoston 11 évesen, 1897 szeptemberében lett középiskolás diákja a magyar, német és szlovén nyelvterület érintkezési pontján lévő *Szentgotthárd* algimnáziumának. A járási székhelyű település a századvégi években vált várossá, lett a nyugati táj gazdasági és kulturális központja. A gyors és nagy arányú fejlődését elsősorban a város volt szolgabírója, majd országgyűlési képviselője – később pénzügyminiszter, végül miniszterelnök –, a Rátóton lakó *Széll Kálmán* segítette.² Az ő hathatós támogatásával kapott a település 1893-ban *gimnáziumot*, létesültek gyárak, alakultak bankok, kereskedések. A gazdasági élet fejlődése nemcsak a helyben-, hanem a környéken lakóknak is teremtett munkahelyet, megélhetést. Ez tette lehetővé, hogy az úgynevezett középosztályhoz tartozó családok gyermekei mellett a *kereskedők, az iparosok, sőt a környék földművesei* is nagy számban járták gyermekeiket középiskolába.³ Mint Pável Ágoston példája mutatja, más járásból (Muraszombat, Nemetújvár) is kerültek diákok Szentgotthárdra.

A kosztos diákként tanuló Pável már az első évben bizonyosságát adta, hogy érdemes a szülői áldozatvállalásra, a helyi segélyegylet támogatására: szlovén anyanyelvre ellenére a 28 tagú *osztálya legjobbjaként* színjelesen állta ki az új környezet és feladat sok-sok akadállyal nehezített próbáját.

A tandíjmentességben és ételmezési segélyben is részesedő Pável a Szentgotthárdon eltöltött négy év után Szombathelyen a premontreiek főgimnáziumában folytatta tanulmányait. Az érettségi bizonyítvány megszerzéséig, a nyolc év során olyan fokon sajátította el a magyar nyelvet, hogy ennek nemcsak középiskolai tanára, hanem magas fokú művelője, alkotó ereje legfőbb *kifejező eszköze* lett.

A Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán 1911-ben magyar-latin szakos oklevelet szerzett Pável Ágoston előbb *Tordán*, 1913 őszétől *Dombóvárott*

¹ *Székelly András Bertalan – Mukics Ferenc*: Két nép hű fia. Beszélgetések Pável Ágostonról. Kiad.: Állami Gorkij Könyvtár, Vas Megyei Tanács. Budapest-Szombathely, 1986. 112 old.+ 114 old. magyar és szlovén nyelven.

² *Kuntár Lajos*: A várossá fejlődés útja. In: Szentgotthárd. Budapest-Szombathely, 1996. 7-25 old.

³ A községi bencés és a szombathelyi premontrei gimnáziumok után Szentgotthárdon indult a megye harmadik, de első állami gimnáziuma. A Széll Kálmán támogatásával 1893-ban alapított iskolának nagy az irodalma. Az 1947. december 9-től Vörösmarthy Mihály Gimnázium néven működő intézmény a centenáriumi alkalmából – Schreiner Vilmosné igazgató összeállításában – Jubileumi Évkönyvet adott ki. Lásd még: *Kuntár Lajos*: Iskola a Rábán. Szentgotthárd 100 éves gimnáziumának köszöntése. Szombathely, 1993. 35 old.

állhatott katedrára. A dalban is megénekelte városban alakította ki első családi fészket miután 1914. április 14-én házasságot kötött Szentgotthárdon a szintén Vashidegkútról származó Obál Erzsébettel. Az ifjú pár éppen csak berendezkedett új otthonukban, amikor kitört az I. világháború, s a férjet a *harctérre* szólította a behívó.

Pável Ágoston népfelkelő főhadnagy elítélte a háborút, az öldöklést, talán ezért is sebesült meg már az első csatározásokban, hogy a továbbiakban a front mögött kórházakban, majd tolmácsként magasabb parancsnokságokon tölthesse háborús katona éveit. Az egyenruhát levetve, Dombóvárott folytatta a tanítást, „ültette tanítványaiba a magyar irodalom szeretetét, mélységes emberségének szellemét”.

A közismert demokratikus felfogása, a nyíltan hirdetett Ady-kultusza miatt tartották alkalmasnak arra, hogy a Tanácsköztársaság idején tagja legyen a városi közművelődési szakosztály tisztikarának, és hogy *szerkessze a Dombóvári Proletár* című helyi újságot. Iskolája leváltott igazgatója székébe is őt akarták ültetni, ezt azonban határozottan elutasította.⁴

A Tanácsköztársaság bukását követően a Pável ellen is megindított *fegyelmi* vizsgálat eredményeképpen *Miskolcra* helyezték, ez azonban a büntetett *saját kérésére Szombathelyre* irányításra módosult. A határozat megváltoztatása több, de különösen két okból vált kedvezővé „a megtevedt tanár” számára: közelebb került a hőn szeretett szülőföldjéhez és Szombathely bő teret nyújtott sokoldalú tevékenysége kibontakozásához.

A némi túlzással ugyan, de a lokálpatrióták által valós alapon *Nyugat királynője* jelzővel emlegetett Szombathely kulturális élete jóval fejlettebb volt a hasonló nagyságú városokénál. A *Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete* szakosztályai – a Szent Márton Céh és a Faludi Ferenc Irodalmi Társaság –, számos alkotót fogott össze. A múzeumnak és a könyvtárnak is helyet adó *Kultúrpalotában* egymást érték a színházi előadások, a kiállítások, a felolvasások és más rendezvények.

A 31 évesen Szombathelyre került dr. Pável Ágoston hamarosan tagja lett a Kultúregyesületnek, s ennek alkalmazottjaként elvállalta *a könyvtár, majd a néprajzi tár* vezetését. Az előbbit rendezte és leleményes akcióval Dunántúl egyik legnagyobb közkönyvtárává alakította, az utóbbit pedig saját és mások munkájával gazdag gyűjteménnyé fejlesztette. Aztán *a múzeum vezetésének* gondjából is jelentős részt vállalt magára.

A Dombóvári éveiben *a lapszerkesztés* ízét megkóstolt Pável a harmincas évek elején megkezdte és 1933 elején meg is valósította egy tudományos folyóirat megjelentési tervét. A hely- és művelődéstörténettel foglalkozó *Vasi* (1940-től: *Dunántúli Szemle* 1944-ig az ő szerkesztésében Vas, Veszprém és Zala, 1958-tól *újraindítva*) a szellemében szerkesztve szolgálja az eredeti célkitűzésének megfelelően, Vas megye művelődésügyét.

Az idén 50. évfolyamába lépett, negyedévenként 10 évtérjedelemben megjelenő *Vasi Szemle*, *A Vas megyei Közgyűlés tudományos és kulturális folyóirata* a humán és a természettudományi témákat tudományos igénnyel, olvasmányos stílusban készült írásaival igyekszik hű képet adni a megye múltjáról és jelenéről, ezáltal *jó és hasznos eszköze a vasi honismereti mozgalomnak*.⁶

⁴ *Simon Károly*: Az a hét esztendő... Dr. Pável Ágoston nehéz évei Dombóvárott. *Vasi Szemle*, 1982. 1. sz. 99-113. old.

⁵ *Kiss Gyula*: A Vasi Szemle újraindulása (1956-1959). *Vasi Szemle*, 1978. 3. sz. 321-329. old. – *Nagy Éva*: A Vasi Szemle első tizenegy éve. *Vasi Szemle*, 1993. 1. sz. 4-6. old. – *Kuntár Lajos*: A Vasi Szemle 1958. évi újraindulása és dr. Kiss Gyula. *Vasi Szemle*, 1993. 1. sz. 9-12. old.

⁶ A Vas Megyei Honismereti Egyesület irányításával folyó honismereti munka eredményességét nagyban fokozza, hogy a mozgalomnak két nivós folyóirata van a megyében.

Dr. Pável Ágoston szűkebb szülőföldjét a trianoni diktátum Jugoszláviához csatolta. Az országhatár, különösen a Titó-ellenes szovjet politika megnehezítette, de *nem szakította meg Pável és családja, valamint a szlovén nép közti szoros kapcsolattartást*. Fordításaiban több jelentős szlovén, illetve magyar szépirodalmi művel ismertette meg a két népet. Az anyanyelvén olvasott irodalom tolmácsolását akkor sem szüntette, amikor e tevékenységért a sovinszták részéről bántalmazások érték mindkét oldalon.

A nagypolitika irányváltása után, a „két nép hű fia” és tevékenysége lett előbb csak Vas megye és a Muravidék, majd Magyarország és Jugoszlávia közeledésének eszköze. Tény, hogy 1956 tavaszától *a magyar-szlovén barátság* jegyében történtek a Pávelra és munkálkodására emlékezők mindkét országban. Születése és halála évfordulóin előadások hangoztak el, kiállítások készültek, kiadványok, cikkek, tanulmányok íródtak Pável életútjáról és sok irányú tevékenységéről. Az immár 50 éves utóélete során szülőfalujában és Szombathelyen szobor, néhány helyütt intézmény, utca tartósítja Pável Ágoston nevét.⁷

Kuntár Lajos

Néprajzi gyűjtőúton a Nagy-Sárréten

Nyolcvanöt esztendőös lenne Gunda Béla

Tanárommal, Gunda Béla (1911-1994) akadémikussal, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének professzorával, csaknem negyedszázad alatt, a magyar nyelvtérlet számos vidékén jártam közös gyűjtőúton. 1990 nyarán Fejér megyében bejártuk ifjúkorának színhelyeit: Martonvásárt, a ráckeresztúri Szent Lászlópusztát, Tordast. Legutóbb 1992-ben Bodajkon és Bodméren kutattunk. Bodméri gyűjtőútunkról be is számoltam a Fejér Megyei Hírlap hasábjain. Most első közös gyűjtőútunk felidézésével emlékezek a közelmúltban elhunyt néprajztudósra.

Másodéves egyetemi hallgató koromban, 1971 októberében Gunda Béla Professzor Úr nagy örömmel közölte velem, hogy magával visz a bihari Sárrétre tervezett egy napos néprajzi gyűjtőútjára. Nem az első alkalom volt ez a néprajzi terepmunkával való ismerkedésre, hiszen Dám László tanársegéddel már az előző télen elmehettem a hajdúböszörményi szőlőskertekbe, ahol a szőlőspajták népi építkezését tanulmányozta. Túl voltunk már ekkor a Debreceni Egyetemi Néprajzi Intézet és az egi Dobó István Vármúzeum által a palóc kutatás keretében 1971 nyarán szervezett egyhetes mátraderecskei gyűjtőmunkán is. Vizont Professzor Úrral együtt gyűjteni, terepkutatási módszereit közvetlen közelről megismerni, egy egész napon át társaságát élvezni, magyarázatait hallgatni eddig még nem volt alkalmam. Debrecenből az egyetem terepjáró gépkocsijával kora reggel indultunk a bihari Derecske, Berettyóújfalu irányába. Professzor Úr már az első faluban, Mikepércsen felhívta a figyelmemet az utca vonalában álló górékra, magtárakra, kamrákra. Figyelemfelhívása nyomán később nagy érdeklődéssel olvastam a Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1973-as kötetében Dankó Imre tanulmányát, amelyben a jellegzetes bihari épületelhelyezkedést mutatta be.

A kutatóút során Professzor Úr elsősorban a pásztorok megajándékozása témakö-

A számonként 10, illetve 6 ív terjedelemben megjelenő Vasi Szemle, ill. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények egymást kiegészítve, több közös szerzővel szolgálja a szülőföld, a hon jobb megismertetése ügyét.

⁷ Vas megyének kevés Pável Ágostonhoz hasonló gazdag és tartós utóéletű fia van. Kuntár Lajos: Pável Ágoston utóéletéről. Vasi Szemle, 1996. 1. sz. 5-12. old.